

כדים קטנים – חשבונות גדולים

כתבה - מיכל ברגמן

דף הלימוד מיועד ל: מבוגרים. לא נדרש ידע קודם מציבור הלומדים.

משך הלימוד המומלץ: 2 שעות.

קישורים לרקע ולהרחבה: מאמרו של יונתן נראל 'נס הכדים'.

רציונאל:

חג החנוכה הוא מועד שמזמן לנו אפשרות להתבונן על יחסינו לרכוש ולצרכנות – חנוכה הפך להיות "חג המתנות" היהודי, הנקשר למתנות ולמופעים ראוותניים ויקרים כלכלית.

בנוסף, חנוכה הוא חג בעל אופי משפחתי, שבו אור החנוכייה פונה מהבית אל החוץ ומשתף את הכלל באור הביתי-הפנימי. הקשר בין הפרט והכלל ומנהג המתנות מביא אותנו לעסוק באחריותו של היחיד כלפי הכלל, באופן בו הוא מתייחס לרכושו ובקשר בין אחריות זו לבין תרבות הצריכה השלטת בעולמנו כיום: כיצד אנו מתייחסים לרכושנו קשור ליחסנו לעצמנו, לזולתנו, לרכושנו ולמשאבים המתכלים של העולם.

הצעת הנחיה:

למנחה – מומלץ לקרוא את המאמר של יונתן נראל – נס הכדים.

- פ ת י ח ה – משמעות החפצים עבורנו
- לימוד בחברותות – רכוש ורכושנות במקורות היהודיים
- א ס י ף ו ד י ו ן – עלינו ועל תרבות הצריכה
- ס כ ו ם – מי עומד במרכז – בני אדם או עצמים.

פתיחה – משמעות החפצים עבורנו

כל אחד מהמשתתפים מתבקש לחשוב על חפץ שהוא מחזיק ברשותו זמן רב (המושג 'זמן רב' שונה מאדם לאדם – כל משתתף והמושג כפי שהוא מבין אותו), ושהוא בעל משמעות עבורו.

שאלות לדין במליאה:

- מדוע החפץ חשוב בעיניך?
- כמה זמן אתה מחזיק בחפץ זה?
- האם יש ברשותך חפצים רבים היקרים לליבך? מדוע?

- מתי לאחרונה יצאת לקניות (אין הכוונה לקניית מזון) – מדוע עשית זאת (הנעל נקרעה, משעמום, זה עושה לי מצב רוח טוב, רציתי לקנות מתנה למישהו וכד')?

לסכום במליאה:

חנוכה, "חג המתנות", הוא הזדמנות לבחון את יחסינו לרכוש ובאיזו מידה אנו חלק מתרבות הצריכה המערבית – מה הם האתגרים העומדים בפנינו ומהם הקשרים בין תרבות הקניות לבין האחריות שלנו לעולם בו אנו חיים.

במקורות שלפנינו נכיר את יחסו של יעקב לרכוש ואת האופן שהו חכמים התייחסו ליחס זה.

על-פי המסורת, ישנו קשר בין הכדים הקטנים ששכח יעקב במעבר היבוק לבין כד השמן הקטן שממנו עתידים החשמונאים להדליק את מנורת המקדש (למשל - פרי מים חיים, 2003, שיר לשלמה, ירושלים, ע"מ 20-21): זהו קשר פיסי (אותם הכדים ממש) או קשר רוחני (בתמורה לכד שיעקב הסתכן והציל).

חלק א' - לימוד בחברותות

מקורות

יעקב בדרכו חזרה הביתה, לכנען, עם משפחתו ורכושו. הוא עומד להיפגש עם אחיו, עשו. אנו פוגשים בו במעבר נחל היבוק:

יֵד וַיֵּלֶן שָׁם בְּלִילָה הַהוּא; וַיִּקַּח מִן-הַבָּא בְּיָדוֹ, מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו כֹּב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל-פְּנָיו; וְהוּא לָן בְּלִילָה הַהוּא, בַּמִּנְחָה כֹּג וַיִּקַּם בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת-שְׂתֵי נָשָׁיו וְאֶת-שְׂתֵי שִׁפְחֹתָיו, וְאֶת-אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו; וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֿ'ק. כֹּד וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבְרֶם, אֶת-הַנָּחַל; וַיַּעֲבֹר אֶת-אֲשֶׁר-לוֹ. כֹּה וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ; וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. (בראשית, פרק לב, פסוקים יד-כה)

וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ - אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכין קטנים [יעקב חזר לאחוריו בגלל ששכח כדים קטנים]. מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל [צדיקים אינם עוסקים בגניבה]. (תלמוד בבלי, מסכת חולין דף צא, עמוד א)

מובא בשם האר"י ז"ל: יעקב שכח פכים קטנים וחזר עליהם, שיש לדעת שכל דבר שנתנו לאדם מן השמים יש לו איזה שייכות להם, ולכן יש להיזהר לא לקלקל ולאבד את הדבר. ולפי זה יש להיזהר במעלות ובתכונות הטובות של כל אחד שלא לקלקלם ולאבדם חס וחלילה.

(חידושי הרי"מ, הרב יצחק מאיר רוטנברג (אלתר), פולין, המאה ה-19)

שאלות לדין בקבוצת הלימוד:

- מדוע חזר יעקב לבדו לאחור, על-פי המתואר בתלמוד, במסכת חולין?
- האם יחסם של הצדיקים לרכושם הוא יחס ראוי, בעיניכם? מדוע?
- האם, לדעתכם, יחסם של צדיקים לרכוש אכן מונע גזל וגניבה? מדוע?
- האם ליחס לרכוש המתואר במקורות יש קשר לימינו?
- בעל חידושי הרי"מ טוען כי היחס לרכוש משפיע גם על היחס לבני אדם – האם אתם מסכימים לדעה זו? מדוע?
- האם היחס לרכוש משפיע, לדעתכם, על גורמים נוספים בעולמנו? כיצד?

אפשרות נוספת-

כל קבוצה תקבל כמה מוספי עיתונים ותגזור מתוכם 2-3 פרסומות, ותנסה להשוות את היחס לרכוש במקורות לזה שמופיע בפרסומת:

- מה הם המסרים הגלויים ומה הם המסרים הסמויים בפרסומת?
- האם זו פרסומת אפקטיבית בעיניכם? מדוע?
- כיצד היו המקורות מתייחסים לפרסומות הללו?
- מהו יחסכם לרכוש במגוון הדעות – מאלו המופיעות במקורות ועד לאלו המיוצגות בפרסומות?

חלק ב' - אסיף ודין

כל קבוצה מתבקשת לתאר את נושא הלימוד שלה:

- מה היה עיקר נושא הלימוד שלכם?
- האם תוכלו לשתף את המליאה במקור אחד שנראה לכם חשוב ומעניין במיוחד?
- אלו תובנות עלו בכם בעקבות הלימוד?
- אלו רגשות, תובנות והרהורים עלו בכם כאשר למדתם על היחס לרכוש במקורות ומנגד - בפרסומות?
- האם יחסם של צדיקים לרכוש נוגע לימינו?

המנחה יסכם ויקשר בין המקורות שהובאו לתרבות הצריכה בימינו:

דין - על חנוכה ותרבות הצריכה:

כיום, היחס לרכוש הוא יחס הפוך לזה שתארו חכמינו- אנו חיים בתרבות ה"חד פעמי" – תרבות של "השתמש וזרוק" – תרבות המפתה ומעודדת אותנו לצרוך ומנסה ליצור אשליה של גאולה, או לכל הפחות – של אושר ושמחה – הקשורים בצריכה.

מעבר להשפעה האישית של תרבות הצריכה על מצבו של האדם הרעב לעוד ועוד רכוש, יש לתרבות זו גם השפעות חברתיות וסביבתיות רחבות יותר: תרבות הצריכה מביאה לבזבז משאבי הטבע שלנו:

- 20 אחוזים מאוכלוסיית העולם שחיה במערב משתמשת ב- 83 אחוזים מכלל המשאבים.
- ארה"ב בלבד, שבה חיים 6 אחוזים מאוכלוסיית העולם בלבד, צורכת 30 אחוזים ממנו.
- אם כל העולם יצרוך כמו החברה האמריקאית, יידרשו 5 כדורי ארץ רק כדי לספק משאבים לאוכלוסייה הקיימת.

לימוד משותף

ואם כן - על מה [נאמר] 'ויותר [יעקב לבדו]' וכו'...אי נמי לכך [מדוע גם] אמר פכים קטנים? - לפי שמצינו שהקדוש ברוך הוא אמר לו ליעקב: 'אתה מסרת נפשך על פך קטן בשבילי וגם אני בעצמי אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאי שנעשה נס על-ידי פך קטן'.

והיכן מצינו שיעקב מסר נפשך על פך קטן? אלא ודאי הכא [שם], לפי שנאמר כבר: 'ויעבר את כל אשר לו'. ולמה - 'ויותר לבדו'? - אלא ודאי פך קטן שמן שהיה רוצה לנסך על גבי המזבח בבית אל, וזה שהיה שכוח וחזר עליו לפי שאינו שלו אלא של הקדוש ברוך הוא לנסך.

(המהרש"ל כפי שמצוטט ב"צידה לדרך", פירוש לבראשית לב, כה, רבי יצחק בער אליינברג,

שאלות לדין במליאה:

- מהו הקשר בין הכד הקטן של יעקב לבין כד השמן של חנוכה?
- יעקב והחשמונאים מייחסים חשיבות לכד קטן שמתגלה כבעל משמעות גדולה - האם יש בכך מסר לרכוש בימינו? כיצד?

שינוי היחס לרכוש הוא חלק מייעדנו לשמור על העולם ולעבד אותו - תיקון עולם כולל בתוכו את השמירה על הרכוש לרווחת האדם עצמו ("איזהו עשיר השמח בחלקו") ולרווחת הדורות הבאים - כל עוד ילכו משאבי כדור הארץ ויתכלו, לא נוכל לטעון כי אנו שומרים על העולם למען הדורות הבאים.

התרבות היהודית מלמדת אותנו כי יחס מכבד לרכוש קשור ליחס של כבוד לבני אדם - ההכרה כי הדברים שהאדם השיג הם תוצר על עמל יכולה לשנות את נקודת המבט של תרבות ה"חד פעמי" לתרבות של כבוד והערכה: הערכה לרכוש, לבעל הרכוש וליחסים בין בני האדם, שגם הם דורשים עמל ובנייה ועלולים להיות מושלכים ככלי שאין חפץ בו, בתרבות שמקדשת את המהיר והחדש.

בנוסף, שינוי היחס לרכוש קשור לשינוי היחס לבני האדם ובראשונה לזהותו של האדם עצמו - ה"אני" אינו קשור בהכרח רק ל"יש לי".

לימוד לסיכום - מי עומד במרכז - בני אדם או עצמים

ההבדל בין מימוש עצמי לבעלות [...] הוא בין חברה שבמרכזה עומדים בני אדם לחברה שבמרכזה עצמים. העמדה הבעלנית מאפיינת את החברה התעשייתית המערבית, שבה הלהיטות אחר ממון, פרסום ועוצמה נעשתה עניין מכריע בחיים [...] האדם המודרני אינו יכול להבין את רוחה של חברה שאינה מציבה בראש מעייניה קניין וחמדנות.

(אריך פרום, בעלנות או מימוש עצמי, עמ' 25-26).